

*Долянська І.М.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096*

*Петрова А.О.,
студентка денної форми навчання
юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
e-mail: PetrovaOA@krok.edu.ua
ORCID: 0009-0006-1637-6485*

ДОТРИМАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Женевські конвенції слугують моральною та правовою межею у збройному конфлікті, підкреслюючи, що людська гідність має залишатися недоторканою. Ці норми є основою для кримінально-правового переслідування осіб, які вчиняють воєнні злочини. На сьогодні Женевські конвенції складаються з п'яти угод та трьох додаткових протоколів.

На 2024 рік Женевські конвенції були підписані 196 країнами світу, разом із статутом ООН, це єдині міжнародні договори, ратифіковані всіма державами світу.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) вимагає, щоб особи, винні у вчиненні серйозних порушень, були притягнуті до кримінальної відповідальності та отримали покарання. З цією метою держави зобов'язані запобігати всім порушенням міжнародного гуманітарного права та карати за порушення, які вважаються найсерйознішими, називаються «грубими порушеннями» та вважаються воєнними злочинами.

За загальним правилом кримінальне законодавство держави застосовується лише до дій, вчинених на її території або її громадянами. Однак міжнародне гуманітарне право має широку сферу застосування. Воно вимагає від держав розшукувати та карати всіх осіб, які вчинили грубі порушення, незалежно від їх громадянства або місця вчинення злочину. Цей принцип, який називається універсальною юрисдикцією, є ключовим елементом у забезпеченні ефективного покарання за грубі порушення. Це конкретні дії, перелічені в Женевських

конвенціях та Додатковому протоколі I, у тому числі умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, а також умисне заподіяння тяжких страждань або серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю. Сама по собі Женевські конвенції не встановлюють конкретних заходів покарання та не передбачають створення трибуналу для судового переслідування правопорушників. Натомість вони чітко вимагають від держав прийняття кримінального законодавства з метою покарання винних у грубих порушеннях [1].

За словами Президента України Володимира Зеленського, станом на березень 2025 року документовано понад 183 тисячі злочинів російської агресії, не враховуючи території, що залишаються під окупацією. Це свідчить про масштабність і системність злочинної діяльності російських сил.

Дії Росії, спрямовані проти цивільного населення, військовополонених і цивільних об'єктів, мають системний та цілеспрямований характер, що є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права. Такі дії можуть бути кваліфіковані як військові злочини відповідно до звичаєвих норм міжнародного права та положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Акти насильства або погрози його застосування, спрямовані на залякування цивільного населення, є прямо забороненими. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, будь-які особи, які не є комбатантами, мають статус цивільних. Згідно з пунктом 1 статті 50 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, цивільною особою є кожен, хто не входить до складу збройних сил сторін конфлікту. У випадку сумніву щодо статусу особи вона вважається цивільною [2].

Попри це, Росія систематично порушує основоположні норми гуманності. Російські війська застосовують віроломні тактики, заборонені міжнародним правом: використання української військової форми, емблем, знаків розрізнення або цивільного одягу для обману супротивника та проникнення вглиб території України. Такі дії, що призводять до поранень чи вбивств, кваліфікуються Римським статутом МКС як військові злочини.

Крім того, численні випадки цілеспрямованих убивств цивільного населення становлять умисне порушення статті 3 Женевських конвенцій 1949 року, яка забороняє «насильство, що загрожує життю, зокрема вбивства будь-якого виду, завдання каліцтва, жорстоке поводження та катування» щодо осіб, які не беруть участі у бойових діях [3].

Порушення прав військовополонених мають системний характер. Правозахисні організації задокументували численні випадки катувань, жорстокого поводження та позасудових страт українських полонених. За даними Human Rights Watch, у грудні 2023 року російські військові вбили щонайменше 15 українських солдатів, які намагалися здатися, і ще шістьох – після здачі в полон. Відеодокази страти полонених, зокрема після вигуків «Слава Україні», підтверджені Моніторинговою місією ООН як автентичні.

Окрім убивств військових і цивільних, Росія здійснює цілеспрямовані

атаки на цивільну інфраструктуру – енергетичні об’єкти, лікарні, школи, житлові будинки. Такі напади порушують статтю 48 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, що зобов’язує сторони конфлікту розрізняти цивільні та військові об’єкти й спрямовувати свої дії виключно проти військових цілей [4].

Російські війська також використовують заборонені види озброєння – касетні боеприпаси, термобаричні бомби, важкі вогнеметні системи «ТОС». Їхнє застосування призводить до надмірних страждань серед цивільного населення та є прямим порушенням Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій. Особливо небезпечними були атаки та захоплення об’єктів ядерної інфраструктури – Чорнобильської та Запорізької АЕС, що суперечить статті 56 Протоколу I, яка забороняє напади на об’єкти, що містять небезпечні сили.

Не менш тяжким злочином є депортація та викрадення цивільних осіб, зокрема дітей. Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт Володимира Путіна за незаконне переміщення українських дітей з окупованих територій. Українська платформа «Діти війни» повідомляє про тисячі депортованих неповнолітніх, багато з яких досі не повернулися. Примусова депортація є грубим порушенням Четвертої Женевської конвенції.

Особливу тривогу викликають факти сексуального насильства та викрадень. Станом на червень 2025 року в Україні зареєстровано 1 119 звернень про сексуальне насильство, пов’язане з російською агресією, серед яких 750 – від чоловіків, 342 – від жінок, 20 – від дівчат і 7 – від хлопців.

Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, за період з 24 лютого 2022 року до лютого 2025 року внаслідок дій Росії загинули щонайменше 12 654 цивільних і 29 392 отримали поранення, серед них – 673 загиблих і 1 865 поранених дітей. Російські обстріли енергетичної, водної та теплової інфраструктури спричинили масштабні гуманітарні кризи, тоді як масовані ракетні удари та артилерійські обстріли призвели до численних жертв і руйнувань [5].

Усі перелічені вище злочини можуть кваліфікуватись як злочини проти людяності та воєнні злочини. Вони підпадають під дію Римського статуту й мають бути розслідувані Міжнародним кримінальним судом у Гаазі.

Свого часу навіть Отто фон Бісмарк казав: «Угоди з Росією не варті й паперу, на якому написані» [6].

Росіяни постійно порушують усі можливі правила, втім за усе рано чи пізно доведеться відповідати.

Саме кримінальне право є тим інструментом, який забезпечує притягнення винних до відповідальності за військові злочини, злочини проти людяності, геноцид та агресію, передбачені як національним законодавством, зокрема, Кримінальним кодексом України розділом XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», так і міжнародними правовими актами, зокрема Римським статутом Міжнародного

кримінального суду та Женевськими конвенціями 1949 року.

Однак наявності відповідних норм в Кримінальному кодексі задля притягнення винних осіб до відповідальності є замало, як і звернень України щодо факту вчинення військових злочинів в численні міжнародні інстанції – Європейський суд з прав людини, Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд. На сьогодні представники українських органів влади документують факти вчинення військових злочинів та закликають міжнародну спільноту до створення спеціального окремого воєнного Трибуналу для покарання найвищого військового та політичного керівництва росії.

Список використаних джерел:

1. Консультативно служба з питань міжнародного гуманітарного права від 03.2014 р. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2022/12/penal-repression.pdf>
2. Міжнародні судові провадження проти Російської Федерації щодо порушення нею норм міжнародного права починаючи з 24 лютого 2022 року від 14 березня 2022 р. URL: <https://uba.ua/news/mizhnarodni-sudovi-provadhennya-proty-rosijskoyi-federacziyi-shhodo-porushennya-neyu-norm-mizhnarodnogo-prava-pochynayuchy-z-24-lyutogo-2022-roku>
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року № 995_154 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року № 995_199. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
5. ООН: кількість загиблих і поранених серед цивільних в Україні зростає на 30% минулого року від 18 лютого 2025. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-ukraina-tsyvilni-viyana/33318629.html>
6. Женевські конвенції: як їх порушує росія, а звинувачує в цьому Україну? Пояснює VoxCheck від 12 Березня 2022. URL : <https://voxukraine.org/zhenevski-konventsii-yak-yih-porushuye-rosiya-a-zvynuvachuye-v-tsomu-ukrayinu>